

ONA TILI FANINING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI

Kalanova Dilnora Shanazarovna

Toshkent shahar Yunusobod tumani

273-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Tog'ayeva Marhabo Abdinazar qizi

Toshkent shahar Yunusobod tumani 273-umumta'lim maktabi

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada «Ona tili o'qitish metodikasi» fanining tilshunoslik fanlari bilan aloqasi. «Ona tili o'qitish metodikasi» garchand pedagogik sikldagi fan sanalsada, ammo uning ilmiy asosini tilshunoslik fanlari tashkil etadi. Til ilmi sohasida qo'lga kiritilgan har bir ilmiy yutuq, shubhasiz, maktab ona tili kursining mazmuniga ta'sir ko'rsatadi: zaruriyat tug'ilganda uni yangilash yuzaga keltirishi haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *ona tili, metodika, dars, o'qitish, mazmun, ta'lim, o'qituvchi, o'quvchi, faoliyat.*

Ona tilini o'qitishda, u haqida o'quvchilarga tushuncha berishda ona tili fani o'qituvchilarining xizmatlari benihoya kattadir. Bugun ta'lim sohamizda ona tili fanini o'qitishda ba'zi bir muammolar ham mavjudki, bular tilimizning sofligiga, milliyligiga, boyligiga putur yetkazayotgan holatlarni yuzaga keltirib chiqarmoqda. Natijada ushbu fanni o'qitishda, o'quvchilarga tushunarli qilib yetkazib berishda ba'zi bir qiyinchiliklar ko'zga tashlanmoqda. Bu holatlar esa, albatta, ta'lim sifatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ona tili o'qitish metodikasi» fanining falsafa bilan aloqadorligi. «Ona tili o'qitish metodikasi» xususiy pedagogik sikldagi fan bo'lganligi uchun ham, ijtimoiy fanlar guruxiga kiradi va ijtimoiy fanlarning asosini tashkil etadigan falsafa bilan chambarchas bog'langan. Mazkur fanning falsafa bilan aloqadorligi ona tilining maqsad va vazifalarini tushumishingizga, bu fanning ta'lim mazmunini to'g'ri belgilashingizga, o'quvchi faoliyatini to'g'ri uyushtirishingizga, o'qitishning eng samarali metod, vosita va usullarini tanlashingizga, faoliyat mahsulini nazorat qilishingizga yordamlashadi.

O'quvchiga o'z ona tilini o'rgatish tafakkur bilan chambarchas bog'langan. Chunki til hodisalarining o'quvchi ongida voqealanishi tafakkur orqali yuzaga chiqadi. Til tafakkurning aloqadorligi ona tili darslarida ijodiy tafakkur sohibini tarbiyalash muammosini hal qilishga ko'maklashadi.

Ma'lumki, falsafada har bir umumiy tushuncha yakka, juz'iy tushunchalar yig'indisidan tashkil topadi, degan qoida mavjud. Ona tili mashg'ulotlarida o'quvchi faoliyatini tashkil etishda ham biz xuddi shu qoidaga asoslanamiz. Muayyan bo'laklarga ajratilgan til hodisalarini kuzatish, ularning birini ikkinchisi bilan taqqoslash orqali o'quvchi umumiy ta'rif, qoida va xulosalarga keladi.

Til materiallari o'quvchi tomonidan ijodiy fikrlash orqali egallagan bo'lsa, u amaliy ahamiyatga molik bilim, ko'nikma va malakalar bo'lib sanaladi.

Shuni unutmaslik lozimki, til hodisalarining mohiyatini anglash, ular orasidagi o'xshash va farqli tomonlarini aniqlash, til imkoniyatlaridan nutqiy faoliyatda foydalanish singari zaruriy malakalar ijodiy fikrlash orqali ro'yobga chiqadi.

«Ona tili o'qitish metodikasi» fanining tilshunoslik fanlari bilan aloqasi. «Ona tili o'qitish metodikasi» garchand pedagogik sikldagi fan sanalsa-da, ammo uning ilmiy asosini tilshunoslik fanlari tashkil etadi. Til ilmi sohasida qo'lga kiritilgan har bir ilmiy yutuq, shubhasiz, maktab ona tili kursining mazmuniga ta'sir ko'rsatadi: zaruriyat tug'lganda uni yangilash yuzaga keltiradi. Ayni vaqtda shuni ham unutmaslik lozimki, tilshunoslikda fan erishgan barcha yutuqlarni umumiy o'rta maktab o'quvchisiga o'rgatishning iloji yo'q hamda bunga extiyoj ham sezilmaydi. Modomiki, shunday ekan, «Ona tili o'qitish metodikasi» fani ana shu til ilmi sohasida qo'lga kiritilgan yutuqlardan nimani ajratib olib o'quvchiga o'qitish lozimligini ham hal qiladi.

Maktab ona tili kursi o'zbek tili fonetikasi, leksikasi va grammatikasidan zaruriy ma'lumotlarni o'quvchilarning yoshi va taraqqiyot darajasiga mos ravishda ularga etkazishga xizmat qiladi.

Til bir butun tizim bo'lganligi sababli, maktab ona tili kursining bir bo'limi ikkinchisi bilan chambarchas bog'langan. Chunonchi, tilning tovush tizimi o'rganilar ekan, ayni vaqtda so'z va uning ma'nolari, gapda so'zlarning aloqaga kirishi xususida ham ma'lumot beriladi. Leksika va grammatika bo'limlari o'rganilar ekan, fonetikadan berilgan bilim, ko'nikma va malakalarga tayanib ish ko'riladi.

Maktab ona tili ta'limi nafaqat «Hozirgi zamon o'zbek tili» kursi, balki umumiy tilshunoslik, til tarixi, shevashunoslik singari fanlar bilan ham aloqador. Til tarixidan xabardor o'qituvchi mumtoz adabiy asarlarning til xususiyatlari ustida ishlay oladi, dialektologiyani bilgan o'qituvchi esa adabiy til bilan shevani qiyoslab, nutqdagi dialektal xatolarning olidini olishi yoki bartaraf etishi mumkin.

«Ona tili o'qitish metodikasi» fani nutq madaniyati bilan ham aloqador. Zero nutq madaniyati asoslarini po'xta bilgan o'qituvchilar o'quvchi nutqi ustida samarali ishlay oladi.

«Ona tili o'qitish metodikasi» fani ifodali o'qish adabiyotshunoslik fanlari bilan ham bog'liqdir.

«Ona tili o'qitish metodikasi» fanining didaktika bilan aloqasi. Ma'lumki, ta'lim jarayonining umumiy va xususiy tomonlari bor. Ta'limning umumiy tomonini umumiy didaktika, xususiy tomonini xususiy didaktika urganadi.

Umumiy didaktika ukituvchi va ukuvchi faoliyatining o'zaro ta'sirini o'rganadi, va u barcha o'quv fanlari uchun aloqadordir. «Ona tili o'qitish metodikasi» umumiy didaktika bo'yicha o'rganilganlarni oydinlashtiradi: ya'ni umumiy didaktikadan o'rganilgan ta'lim maqsadi qonuniyatlari, tamoyillari, mazmuni, metodlari, vositalari, tashkiliy shakllarning ona tilini o'qitish jarayonida voqealanishini aniqlaydi.

Modomiki, shunday ekan. «Ona tili o'qitish metodikasi» fani didaktikasiga tayanib ish ko'radi. Chunonchi, ona tili o'qitish tamoyillari yoki metodlari xususida fikr yuritilar ekan, avvalo umumdidaktik prinsiplar va meodlar, keyin xususiy prinsiplar va metodlarga to'xtalishga to'g'ri keladi.

«Ona tili o'qitish metodikasi» fanining psixologiya bilan aloqasi. Ta'limni tashkil etish, o'qitish bola psixologiyasi bilan chambarchas bog'langan. Bu aloqadorlik avvalo

o'quvchilarning yoshi va shaxsiy xususiyatlari bilan bog'liq. O'rganilgan til hodisalarini qiyoslash yoki ularni o'xshash va farqli tomonlariga qarab guruhlash, umumlashtirish, hukm va xulosalar chiqarish shaxsning aqliy faoliyati bilan bog'liq bo'lib, xotira, tafakkur, xayol singari individual psixik xususiyatlarga tayanadi. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarning shaxsiy psixik xususiyatlarini bilishi va unga tayanib ish ko'rishi lozim.

Akademik Pavlovning assosatsiyasi (aloqa bog'lanish) haqidagi ta'limoti ona tili ta'limida muhim o'rin egallaydi. Agar til hodisalari orasidagi aloqadorlikka asoslanilmasa, o'quvchi tilni bir butun sistema sifatida qabul qila olmaydi. Yangi o'quv materialni oldin o'rganilganlar bilan bog'lash bilimlarni tamomila yangi sharoitda qo'llash imkoniyatini beradi. Bu esa ijodiy faoliyat ko'rsatish uchun asosdir.

Hozirgi zamon psixologiyasi bilim olishda extiyojni zaruriyat deb biladi. Bu ta'limot ona tili mashg'ulotlarida ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchi o'z so'z zaxirasini oshirishga, so'zdan foydalanishga, har xil nutqiy vaziyatlarga ehtiyoj sezmasa, tilni o'rganishga qiziqmaydi, unga zaruriyat sezmaydi.

Psixologik nuqtai nazardan shaxsning o'z ona tilini bilishi uni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Tevarak-atrofdagi kishilar bilan muloqot, dars jarayonida tuzilgan og'zaki va yozma matnlar, o'tkaziladigan savol-javoblar rivojlanishni ta'minlovchi omillardir.

Ona tili ta'limining hozirgi bosqichida-test topshiriqlariga talab oshgan bir davrda o'quvchilarda kom'pyuter bilan ishlash psixologiyasini tarbiyalash muhim ahamiyatga ega. Bu dars mashg'ulotlarida kom'pyuter xizmatidan uzluksiz foydalanish orqali qo'lga kiritiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. X.Ne'matov, A.G'ulomov. Maktabda til sathlarini o'zaro bog'lab o'rganish. Toshkent. 1992 yil.
2. E.Agzamov. Ona tilidan muammoli dars, "Til va adabiyot ta'limi" jurnali. 1993 yil 3-4 qo'shma soni. 27-30 betlar.
3. Yu. K.Babanskiy. Hozirgi zamon umumiy ta'lim maktabida, o'qitish metodlari. Toshkent. "O'qituvchi" 1990 yil.
4. M.Mahmutov. Maktabda muammoli ta'limni tashkil qilish. Toshkent. "O'qituvchi" 1981 yil.
- M.Saidov. Muammoli ko'rgazmalardan foydalanish. "Til va adabiyot ta'limi" jurnali. 1993 yil. 5-6 qo'shma soni. 13-14 betl